

Йордан Йовков

Чудният

Между войниците от заставата, всички млади момчета, стегнати, напети, истински хубавци в своите кафяви униформи, някак странно се мяркаха, подобно на врани, попаднали сред чуждо ято, тежките и тромави фигури на няколкото наши опълченци. А те не бяха и същински опълченци, а стари, никога неслужили хора, недъгави, несръчни, тъй че повече ни бъркаха в работата, отколкото да ни бъдат полезни в нещо. Дори двама от тях, Попето и Живко, не бяха напълно с ума си, малко побъркани, „половин човеци“, както говореха войниците.

Някога Попето наистина беше полудявал, стоял в един манастир, дето се поправил и отдето беше му останало изкуството на черковен псалт, изкуство, което той владееше много добре, и благодарение на това нашата застава често пъти заприличваше на същинска черква. Живко пък – неговата биография беше тъмна, никой нищо не знаеше за миналото му, нито пък той можеше да разкаже нещо за себе си. Той беше около четиридесетгодишен човек, слаб, висок, с ясни, сини очи и тънки руси мустаци, които окръжаваха малко набъбналите му червени устни и след туй падаха надолу. Винаги, и в топло, и в студено време, той ходеше облечен с едно дълго палто, незакопчано, овехтяло, и тъй като беше тънкокрак и ходеше малко разкрячен, приличаше на птица, с отпуснати от страни криле.

Попето имаше горе-долу понятие за онова, което ставаше около него, чувствуваше ужаса на войната, страхуваше се от бъдещето и тоя страх винаги светеше в сълзливата влага на очите му, плахи и разширени. Той беше и по-як, можеше да служи за нещо и дори понякога го изпращахме в патрул нощно време.

Добросъвестен и послушен, той отиваше вред, където го изпращаха, не се оплакваше, беше търпелив, но имаше непобедим страх от секретните постове. А горите край Места, сред които беше захвърлена нашата застава, бяха пълни с диви свини, чакали и какви не още зверове. Попето се боеше от тях, но още повече се боеше от самата нощ, от тъмнината, от невидимия и тайнствен неприятел, когото вечно чакахме, и неговото болнаво въображение беше готово да преиначи и да изтълкува зле и най-слабия звук, и най-невинния шум. Веднъж той донася, че на отвъдната страна на реката пристигнали много войски, чул как се разгълчали войниците, а някои от тях дори се заловили на хоро и ясно се чувало как се провикват.

Донесенията на Попето получаваше Ефрем старшията и според него и той не можеше да спи. Отива той и сега да провери какво има, слуша, потайва се – няма нищо. По едно време далеч в гората завиват

чакали. „Това ли е?“ – пита той Попето. „Това е“ – отговаря той, изпълнен с презрение. Ефрем, който имаше хайдушки вид и големи мустаци, блъсва Попето, колкото да си изкара яда, и започва да се смее. Когато вият чакалите, сред тънките и пискливи гласове, също като на пеленачетата, които плачат, чуват се и други отсечени и бодри, едно „хо! хо! хо!“, което наистина прилича на ергенските провиквания по хората. Тъкмо за такива ги беше взел и Попето.

Случи ми се веднъж и на мен самия да получа едно от донесенията на Попето. Съобщил беше, че тъкмо пред него гората се изпълнила с хора, които говорели шепнешката. С други думи, неприятелят беше преминал реката и ни нападнаше. Последван от силен патрул, отивам при него. Виждам го да стърчи в тъмнината, после се приближава, занича ме отблизо, за да ме познае, и аз виждам да лъщят винаги натъжените му очи, виждам и лицето му, бледно дори и при слабата светлина на звездите. „Чуй!“ – шепне ми той и диша откъсната и тежко. Но аз не чувам нищо. Наблизо, като черна стена, се изправя гората, горе над нея небето е ясно, светят звезди, и, като бяла пелена, надолу се спуска Млечният път. Никакъв шум, никакъв глас. Но Попето пак ме хваща за лакътя и шепне: „Чуй!“ И наистина, имаше нещо: чувах тих като че ли подземен, но странно нежен шум, звънлив, напевен, по-ясен, колкото повече го слушаш, широк, далечен, струещ се в ритъма на някакво бодро и стихийно движение напред. Но всичко това беше тихо, както се свири под сурдинка, меко, приятно, като тиха сподавена реч, като лек, сребърен смях. Една-две секунди аз слушам изненадан, без да разбира какво е. После изведнъж се досещам – шумеше Места!

Много пъти отпосле аз имах случай да слушам този чуден шум и да се уверя, че това беше една от най-прелестните тайни на тия беломорски нощи. Защото Места не шумеше винаги тъй, а само в някои особено тихи и топли нощи и тогава местните турци гадаеха по този шум за времето и за бъдещето изобщо. На това място Места беше голяма и хубава река, разляна на повече от двеста метра, течеща сред пясъци, конто вечно се меняха, и сред гъста мрежа от корени, които дърветата от двата бряга пушаха във водите ѝ. Може би на тия безбройни жилки, като по струни, и по тия подвижни пясъци вълните свиреха и издаваха тая чудна мелодия в нощта.

Аз чувах да шуми Места тъй за първи път. Тъй тиха беше нощта и тъй странен този шум, че всичко сякаш се промени изведнъж: порасна и се изправи черната стена на гората, тъмна, страшна, очертанията на дърветата, отрупани с лиани, спуснали въжа надолу като от мачти, вземаха

фантастичен вид: сякаш грамадни, черни кораби тежко се поклащаха в нощта, а водите на Места се бяха изпълнили с душите на удавници...

В такива минути дълго време се мълчи. И, помня, мина доста време, когато аз се съвзех и колкото можах по-спокойно, казах на Попето:

– Няма нищо. Реката е... реката шуми...

Аз виждам насълзените му очи, разбирам, че той иска да ме вярва, но не може. Но, покорен и търпелив, той остава зад мене на мястото си, изправен срещу черната стена на гората, окръжен от тайнствения шум на реката.

Нищо лошо не се случи, разбира се, и тая нощ. Но на другия ден Попето се връщаше в заставата с изпито и жълто като пръст лице и косите над слепите му очи сякаш още повече бяхл побелели. Той нямаше обичай да разказва за онова, което беше преживял през тия страшни нощи. Намесваше се между веселите групи на младите войници, слушаше новините и загледан в земята, обмисляше мълчаливо туй, което беше чул. Войната растеше и го обхващаше като някой страшен кошмар. И вместо да почива, както правеха всички след една нощна служба, той влизаше в стаята на опълченците, лягаше на леглото си и с кръстосани под главата си ръце и загледан в тавана, започваше да пее своите трогателни черковни тропари. А вечер, преди да си легне, дълго време се кръстеше и правеше смирени метани пред иконата...

Другият, Живко, нямаше тая чувствителност към околния свят. Човек би помислял, че той или не чувствуваше страхотията на войната, или я чувствуваше много по-силно от Попето, и то в такива размери, че изпадеше вече в едно душевно вцепяване. Той живееше и постъпваше тъй, че неговото присъствие почти не се забелязваше, сякаш беше станал безплътен и неосезаем. Не приказваше, не му приказваха, не го виждаха нито кога излиза, нито кога влиза. Беше обут наистина в емени и стъпваше леко, но и без това се движеше съвсем тихо, като сянка. Кучетата не го лаеха, кадъните не бягаха от него, мнозина го срещаха, но някой не можеше да каже отде беше дошел или накъде беше заминал. Най-често той отиваше в гората, наблизко до заставата, и със своите тихи крачки и с дългото си палто виждаше се да ходи между редките стари дъбове. Или сядаше някъде и се печеше на слънцето, неподвижен, мълчалив, без да махне с ръка, без да поклати глава, сякаш превърнат на шубрак, заприличал на някой отсечен сух дънер, каквито стърчаха тук-таме из гората. И ставаше нещо чудно: черните скворци, с които беше пълна гората, не бягаха от Живка. Те подхвърчаха наблизко, подскачаха и премятаха дългите си опашки едва ли не в неговите нозе. Войниците

забелязваха това и казваха, че Живко, който в заставата не продумваше ни дума, отивал в гората и приказвал с птичките. А някои, може би на шега, разказваха, че виждали черните скворци да кацат по раменете му.

Това можеше да бъде истина, можеше да бъде лъжа, но Живко беше най-простодушният и най-невинен човек от ония, които бяха грабнали пушките да се бият Нито от службата, нито от дисциплината, нито пък от чннопочитаннето той разбираше нещо. Дохождаше някога при мене и без да козирува, без да стои мирно, усмихваше се, гледаше ме като дете със сините си очи и казваше:

– Господин капетан! (А пък аз не бях дори и поручик.) Господин капетан, ке те молам да ме пушиш до дома. Сакам да видим децата. Я па ке си додам! Разбирам, че проси отпуска.

– Добре, Живко – казвам, – ще те пусна.

– Да си жив – усмихва се той, прави едно турско темане, обръща се и безшумно, като сянка, си отива.

След като веднъж Живко беше заловен, че беше заспал на поста си, и му бяха взели пушката, една невинна случка според него, и затова на заплашванията на Ефрем старшията, че ще бъде даден под съд и застрелян, той гледаше като на шега, оттогава насетне той наистина не беше даден под съд, но му потърсихме по-лека работа. Той стана сега почти несменяем часовой при вратата на заставата – голяма турска порта, при която, ако часовоят не беше нужен, то все пак беше нещо внушително. И Живко тъй свикна с новата си служба, че се свързе, съживи се, даваше си понякога доста войнствен вид, макар и в тия случаи да засукваше нагоре само единия си мустак, а другия оставяше да виси надолу.

Един ден той стоеше на пост при портата, на другия си почиваше и тих, почти безплътен, като всякога, правеше своите разходки из гората, заобиколен от черните скворци. Но през това време, докато Живко стоеше на портата, ние разбрахме, че той страда от някаква чудновата болест.

Веднъж на границата стана сблъскване, едно от тия безсмислени и безцелни избивания, които са нещо обикновено на това място. Паднаха убити двама наши войника. Цял ден в заставата кипеше необикновено движение. Пристигаха подкрепления от другите постове и застави, тичаха куриери, идеха войници от постовете, уморени, зачервени, придружени от своите кучета, и те настръхнали и наежени. Живко наблюдаваше всичко това, виждаше, че става нещо недобро, но още си оставаше спокоен и с твърди стъпки се разхождаше пред портата с натъкнат нож на пушката си.

Но ето надвечер се завърнаха пратените на помощ команди, от които вече нямаше нужда, и с тях идеха две носилки, в които носеха убитите. Войниците вървяха в строй, ножовете на пушките им правилно се поклащаха ту на една, ту на друга страна, краката им пазеха такта, но стъпките им не издаваха шум. Очите на всички бяха загаснали, лицата им бяха изопнати и сурови. Те стигнаха и сложиха носилките пред портите на заставата. Войниците отвътре излязоха, приближиха до носилките, гледаха убитите и лицата им придобиваха същото изражение, каквото имаха ония, които бяха пристигнали. Отдалече, наизлезли пред вратите си, уплашено гледаха турците от селото. В тая минута слънцето, което беше на залязване, излезе из облак и хвърли жълтеникавите си лъчи върху двете носилки. Настъпи гробно мълчание надлъж и нашир из селото. Огрени от слънцето, лицата на убитите се виждаха ясно, със сплъстената си и разбъркана коса, със запечените рани по тях и жълти като смин лица, изкривени, страшни...

Забелязах как погледите на всички войници се насочват към една и съща посока и как, въпреки скръбната тържественост на минутата, по лицата им се явяват усмивки. Обърнах се и аз и погледнах Живко беше напуснал мястото си при вратата, отишел беше при насрещния зид, наполовина измазан с вар, наполовина сух камък, и... какво правеше той там? Без да снее пушката от рамото си, но бледен като смърт, той пишеше нещо с пръст по стената, пишеше ту бавно, ту по-бързо, но съсредоточено, тържествено.

Войниците, смаени и те като мене, ме гледаха и чакаха да видят какво ще кажа. В това време Ефрем старшият, който и без това беше ядосан и пламнал в своята войнствена омраза, поради смъртта на войниците, които обичаше, се спусна към Живка, възмутен, като че ли виждаше някакво кощунство в черква, и го дръпна силно за ръката.

– На поста си – завика той, – на поста си!

Живко отпусна ръка, но той като че ли още държеше невидимото си перо в нея и уплашен, разтреперен бледен, както по-рано, гледаше старшия и мълчеше.

Нямаше сълзи на очите му, ни един мускул не трепваше на лицето му, но все пак аз никога не бях виждал изражението на такава мъка и такава страдание, Пратих Ефрема да си гледа работата, на войниците извиках, че е срамата да мислят за шеги и за смях на две крачки от труповете на убитите си другари. А аз се приближих до Живка. Наоколо се беше вдворило предишното мълчание, носилките ги внасяха в заставата.

Ние бяхме сами с Живко и тогава аз кротко и меко, тъй както се говори на деца или на безнадежно болни, му казах:

– Живко, кажи ми, какво правеше преди малко? Тоя въпрос аз повторих няколко пъти, но той мълчеше, гледаше ме разсеяно, тъпо, долната му челюст трепереше.

– Какво правеше, кажи де!

– Писувам...

– Какво писуваш?

– Писувам...

Виждах, че той не иска да ми каже истината, и настоях по-силно. И ето Живко дойде по-близо до мене, лицето му стана сериозно, очите му се разшириха, като че виждаха нещо страшно, и ниско, почти шепнешката, той започна:

– Дохождат, господин капетан, дохождат двама люде, страшни, захващат да ме ударят в главата и велят: писувай и аз писувам...

Той поверяваше една тайна, в която не само вярваше, по и като че ли виждаше онова, за което говореше.

Два-три дни след това Живко беше свободен и се ползуваше от почивката, която му бе дадена. Като че нищо не беше се случвало с него. Все тъй тих, мълчалив и спокоен, ходеше около заставата, мяркаше се между високите дъбове в гората.

Дойдоха по-спокойни дни и Живко отново зае своя пост при портата. Спрях се веднъж при него. Видя ми се по-охранен, по-бодър, по-весел. Поисках ха направя едия опит за урок по службата.

– Какъв си, Живко, тука? – попитах го.

– Арно съм, господин капетан.

– Не те питам как си, а какъв си, защо си поставен тука, какъв си?

– Кой, язека? Язека, господин капетан, съм... часовник...

Искаше да каже – часовой.

Аз се засмях, засмя се и той. И като го видях тъй весел, което рядко, много рядко се случваше, реших се и го попитах пак защо и какво пише понякога по дувара. Сините му очи се разшириха от учудване, лицето му се отпусна и сякаш изведнъж оглупя. Явно беше, че той нито си спомняше, нито разбираше за какво го питам.

Жените на нашите опълченци живееха в града и съседните села и често, почти всеки празник, дохождаха да ги навиждат. Доде веднъж и жената на Живка с децата си. Те стояха под един дъб, в гората, дето други път Живко прекарваше сам, заобиколен от скворците. Те приказваха, жената развързваше бохча, изваждаше едни дрехи, прибираше други. И

странно ми бе да повярвам, но виждах, че и Живко е мъж, че и той е баща като всички други. Когато те се нахраниха и вече нямаха какво да си приказват, жената стоеше настрана, като в едната си ръка, с която подпираше главата си, държеше бяла кърпичка, види се приготвена за сълзи, а в това време Живко, седнал, все тъй облечен в дългото си палто, усмихнат, играеше с децата. Едното, най-малкото, стоеше между коленете му, другото – право отстрана, а третото беше се покачило отзад на гърба му и го прегръщаше около врата с двете си ръце. Децата се смееха. И струваше ми се, че те го заобикалят със същата привързаност и със същата доверчивост, с каквато дохождаха при него и черните скворци.

Но още на другия ден Живко се изменяше и сякаш отново се побъркваше. Той забравяше за срещата с жена си, току се примъкваше при мене и ми казваше:

– Господин капетан... Ке те молам да ме пустиш до къщи... Сакам да видим децата... Я па кеси додам...

– Че нали вчера жена ти беше тука?

Той ме гледа, усмихва се и аз мисля, че сме се разбрали. Но ето той отново, със същия тон и със същото изражение на лицето си, както преди, повтарямолбата си.

– Я па ке си додам! – уверява ме той. – Па ке си додам!

Обещавам му и той си отива доволен.

Настъпиха най-горещите дни на лятото, тръстиката пожелтя, водата на блатата стана тъмносиня, по-синя и от небето. Места намаля, почти пресъхна и тайнствената ѝ песен, която по-рано звънеше в тихите нощи, занемя и замлъкна. Безпокойни дни настъпиха и за нас. Откъм юг, откъм морето, дето като грамадна планина, потопена във водата, се виждаше остров Тасос, задимяха параходи и желязната им броня зловещо залящя на слънцето. Загърмяха топове, запалиха се пространните тръстики, пламнаха и готовите за жетва жита, Аероплани сипеха бомби деня и пощя. Върху тихите и спокойни села легна сякаш сянката на градоносен облак.

Падаха всеки ден невинни жертви. Хората копаеха дупки в земята и се криеха в тях като зверове. Воденичарят край Места беше изкопал яма, турил беше отгоре стари воденични камъни, за да скрие под тях главата си от страшните птици, които сееха смърт. В заставата беше тихо. И в тая тишина, неведнъж през деня, по-тихо, но по-задушевно звучаха трогателните тропари на Попето.

Живко притихна, смълча се заброди съвсем като сянка – от заставата към гората, между старите дъбове, и оттам – обратно към заставата.

А когато беше па служба, стоеше на пост при портата.

Връщах се веднъж от обиколка и чух зад себе си тихо бръмчене, като на комари. Обърнах се: пет-шест аероплани, не, десет и повече идеха откъм Тасос и върху облачното небе се очертаваха като малки черни кръстове. Но те се плъзгат, летят с невероятна бързина, растат и вземат размерите на грамадни апокалиптични птици. Стигам в заставата и виждам, че от другата страна също тъй пристигат катъри, натоварени с провизии. Гръмко забучават моторите над самите ни глави, сякаш скали се ломят горе, всичко се смълчава и ето нещо шипъ и пробива въздуха надолу като свредел. Силни гърмежи, минутният удар на трескавици, пясък и отломъци посипват стрехите на къщите. Гледам: на стотина крачки от мене лежат два-три катъра, един се подига, опитва се да стане и отново пада. Един войник – и сега го виждам с бялата му риза и черна, остригана глава – лежи на лицето си, прострял ръце, неподвижен, безжизнен...

Обърнах се като за помощ, потърсих с очи някого. И видях, че Живко беше се приближил до дуvara и пишеше пак бавно, съсредоточено...

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Иван Иванов

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том първи, „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7935>]